

Конспект уроку з української літератури на тему:

«Іван ФРАНКО. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. «Захар Беркут».
Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників»

Розробила
учитель української мови та літератури
Ямницького НВК Тисменицької районної ради
Івано-Франківської області
Тетяна Вікторівна Лінійчук

Тема: Іван ФРАНКО. Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. «Захар Беркут». Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників.

Мета: поглибити набуті раніше знання учнів про І. Франка — класика, людину надзвичайної працьовитості та енциклопедичних знань, розпочати роботу над ідейним змістом твору «Захар Беркут»; розкрити його історичну основу; розвивати культуру зв'язного мовлення, пам'ять, вміння виразно читати, логічно мислити, співставляти, робити висновки; активізувати словник школярів; формувати кругозір, світогляд; виховувати почуття поваги, пошани до творчості Каменяря; любов до рідного краю, народу, національної свідомості, вірності Батьківщині, прищеплювати інтерес до історичного минулого України, наслідків власної праці.

Обладнання: портрет І. Франка, бібліотечка його творів, альбом «Життя і творчість в портретах, ілюстраціях, документах», дидактичний матеріал (тестові завдання, картки), презентація.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

ТЛ: історична повість.

МЗ: козацька доба (історія України).

МК: фільм «Захар Беркут», 1971; режисер Леонід Осика (кіномистецтво);

Б.Лятошинський. «Золотий обруч» (музичне мистецтво);

СЛ: Мія Марченко. «Місто тіней».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань у формі бесіди за питаннями

- Що вам відомо про життя І. Франка, зокрема про його дитячі роки?
- Які твори видатного митця ви читали? Чим вони запам'яталися вам?
- Чому, на ваш погляд, І. Франка називають Каменярем? (На Личаківському кладовищі у Львові, де похований І. Франко, є надмогильний пам'ятник письменнику скульптора С. Литвиненка. Скульптор зобразив каменяря, який

молотом розбиває гранітну скелю. Він символізує боротьбу за людське щастя і волю та є уособленням самого І. Франка, якого народ прозвав Каменярем)

- Чим захоплювався малий Іван Франко?
- Як ушановують пам'ять Івана Яковича люди сьогодні?

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності школярів

IV. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народові. Вихований у твердій школі, я відмалку засвоїв собі дві заповіді. Перша — то було власне почуття того обов'язку, а друга — то потреба ненастанної праці.

І. Франко

1. Відомості про І. Франка. Матеріал для вчителя

ІВАН ЯКОВИЧ ФРАНКО (1856–1916) 27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Галичині у сім'ї відомого на всю округу коваля народився рудоволосий, ясноокий хлопчик. Ясьо (так звала мати сина) ріс розумною дитиною. У нього виникало безліч запитань, з якими він звертався до дорослих. А ті не завжди могли задовольнити допитливість хлопчика і здебільшого відповідали: «Виростеш — про все дізнаєшся сам». Родина Франків жила, як на ті часи, в достатках. Ріс хлопчик роботящим, товарицьким. Він залюбки допомагав батькам по господарству, любив і розумів підгірську природу.

Мати Івася, ласкава й співуча, надзвичайно любила українську пісню. Так з голосу матері хлопчик запам'ятав багато народних пісень.

Великою мрією неписьменних батьків було дати освіту своїй дитині. У шість років віддають Івася до школи у сусіднє село, звідки була родом мати, оскільки тамтешня школа вважалася кращою, ніж у Нагуєвичах. Потім І. Франко переходить до так званої нормальної школи при монастирі в Дрогобичі, а згодом — до Дрогобицької гімназії.

Вчився хлопчик легко, оскільки від природи був здібним, мав надзвичайну пам'ять. З допомогою дядька по матері, як пише І. Франко в автобіографічному листі, за десять днів він навчився читати українською мовою. «...Шевченка... я вивчив майже всього напам'ять (а пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчитель цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!)», — згадує письменник роки навчання. А до того був ще й дуже працьовитий.

Івась рано залишився сиротою. Коли йому було дев'ять років, помер батько. У сім'ю прийшов вітчим, бідний наймит із сусіднього села. Працьовитий, добрий

чоловік, він доклав усіх зусиль, щоб хлопець здобув освіту. У шістнадцять років І. Франко втратив матір, вітчим одружився вдруге.

Зі спогадів його сучасників постає середній на зріст худорлявий юнак з рудуватою кучерявою чуприною, високим чолом, ясними очима, з рішучим виразом обличчя, з привабливою, захоплюючою манерою вести розмову. Серед ровесників відрізнявся ще й тим, що все вмів робити, надзвичайно швидко писав, читав, швидко орієнтувався в різних ситуаціях.

У липні 1877 року Іван Якович був заарештований. «У в'язниці,— згадує письменник,— не знаю чому — ставились до мене з особливою суворістю. Запхано мене до найгіршої камери, до злодіїв, убійників та інших звичайних злочинців... Протягом дев'яти місяців, проведених у тюрмі, сидів я переважно у великій камері, де перебувало вісімнадцять — двадцять вісім злочинців, де зимою ніколи вікно не зачинялось і де я, слабкий на груди, з бідною добував привілею спати під вікном...прокидався майже завжди з повним снігу волоссям на голові».

Іван Якович Франко був високоосвіченою людиною. Здобувши університетську освіту, письменник їде до Відня, де одержує ступінь доктора філософії. Він мріє про посаду викладача Львівського університету, але реакційні кола Галичини зробили все, щоб не допустити «політично ненадійного» Франка до університетської кафедри.

У галузі дитячої літератури письменник активно працює, починаючи з 1890 року. Він опублікував збірку казок «Коли ще звіри говорили», написав низку оповідань. Найбільш «особистим» є оповідання «У кузні», де змальовані картини раннього дитинства майбутнього письменника, а найулюбленіший герой — хлопчик Мирон. З ними діти зустрічаються в багатьох оповіданнях («Малий Мирон», «Олівець», «Під оберегом»).

І. Франко любив одяг строгого кольору, нешнуровані черевики. Майже завжди носив вишивану сорочку. Був письменник завзятим рибалкою. Друга його пристрасть — грибництво, яке часто поєднував з пішими мандрівками. Мріяв купити велосипеда, але так і не купив, бо жив скромно, невибагливо, навіть убого. Він навіть не спромігся придбати на смерть нової сорочки, тому ховали його в чужій.

Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

2. І. Франко. «Захар Беркут»

2.1. Історична основа твору.

2.1.1. Редакція журналу «Зоря» в 1882 році оголосила великий конкурс на кращий історичний твір. І. Франко вирішив узяти участь, а в 1883 р. повість «Захар Беркут» була вже опублікована у журналі.

Повість була написана 1882 року після другого арешту І. Франка — ув'язнення в коломийській тюрмі. Протягом шести тижнів у рідному селі Нагуєвичах Іван Якович вечорами при світлі каганця (у нього не було навіть настільної лампи) писав твір.

2.1.2. Факти з історії у творі.

- У 40-х роках XIII ст. монголо-татарські орди, очолювані внуком Чінгісхана Батием, захопивши Київ, прямували через Карпати в Угорщину. Батий вогнем і мечем плондрував землю Галицької Русі. Горіли села і міста, залиті людською кров'ю. Але руський народ мужньо боронив рідну землю, знищити саму Русь завойовники не змогли.

- З Галицько-Волинського літопису І. Франко взяв скупі відомості про вторгнення монголо-татарських полчищ у Русь, їхній перехід через Карпати. Там, де бракувало історичних даних, письменник вдавався до легендарного матеріалу, поєднавши його з життєвими реаліями далекого минулого, внаслідок чого народився мистецький твір високого гатунку.

- В перекладі, записаному від Михайла Гасинця із Закарпаття, розповідається про один із епізодів боротьби: «Русини підрубали дерева, наклали купи каміння і воду перегородили. Коли татари ішли в той глибокий звор, тоди люди ті підрубали дерева, каміння і воду пустили за одним свистом. То всього почало гучати, стріляти і вибило много татар...»

2.1.3. І. Франко, очевидно, недаремно обрав для свого твору Тухольщину. Прекрасні карпатські краєвиди, чарівна природа, народ, славний своєю героїчною історією, захопили митця. Село Тухля, про яке пише І. Франко, існує насправді. Воно розташоване в мальовничій, порослій лісами місцевості недалеко від м. Стрия на Львівщині. Збереглися народні перекази про походження назви села. В одному з переказів його назва пов'язується із загибеллю великої кількості ординців, від яких по всій околиці йшов поганий (тухлий) запах. Але події, описані в повісті, відбулися не там, де тепер розташоване село, а, як стверджує сам автор, «...у стін могутнього Зелеменя» (гора на північному сході від сучасної Тухлі, висота — 1177 м).

2.1.4. Дійові особи твору.

Монгольська навала, бегадири Пета, Бурунда були насправді. Тугар Вовк, Захар Беркут, Мирослава, Максим — створені письменником художні образи.

2.2. Тема твору: розповідь про те, як волелюбний народ Руської землі боронив свою батьківщину від монголо-татарської навали.

2.3. Ідея твору: возвеличення мужності, патріотизму, винахідливості, рішучості, вміння долати перешкоди, боротися з труднощами; засудження підступності, зради, жадності, жаги до збагачення за рахунок інших.

2.4. Основна думка: сила народу — в його єдності, підтримці, повазі одне до одного.

2.5. Жанр: історична повість.

Історична повість — епічний твір середнього розміру, в якому зображені як історичні події, особи, так і створені письменником художні образи протягом тривалого або важливого за подіями часу...) В повісті є багато архаїзмів і діалектизмів, які надають творові історичного колориту.

2.6. Проблематика твору:

- захист рідної землі;
- моральний вибір;
- єдність, згуртованість народу — запорука перемоги;
- людина і природа;
- кохання, вірність, самопожертва;
- взаємовідносини батьків і дітей.

2.7. Робота над I розділом твору.

2.7.1. Виразне читання розділу, переказ цікавих епізодів.

2.7.2. **Тема:** відтворення краси природи Тухольщини; зображення полювання бояр на ведмедів, під час якого Максим зберіг життя Мирославі.

2.7.3. **Ідея:** уславлення краси природи Карпат; мужності, винахідливості, кмітливості, спритності (Мирослава, Максим); засудження жаги до збагачення, користі (Тугар Вовк, бояри).

2.7.4. **Основна думка:** винахідливість, порядність, чемність — риси, які переважають над жадністю, підступністю, хитрістю у скрутній ситуації.

2.7.5. Композиція.

У розділі влучно переплітаються описи краси природи з прагненням людей підкорити її, навіть якщо для цього необхідно було ризикувати життям. Твір починається вступом, в якому говориться про тяжке життя людей у минулому.

Експозиція: розповідь про злиденне життя мешканців Тухлі; Тугар Вовк — тухольський боярин за наказом князя Данила.

Зав'язка: початок полювання Т. Вовка з боярами на ведмедя.

Розвиток дії: опис подій, що відбулися під час полювання. Кульмінація: боротьба Мирослави з ведмедицею, в результаті якої вона залишилася живою завдяки Максиму.

Розв'язка: закінчення полювання; подяка Т. Вовка Максиму за його героїчний вчинок.

2.7.6. Обговорення змісту I розділу за питаннями:

• Що вам відомо про беркута-птаха? Як прізвище головного героя твору пов'язане з назвою птаха?

- Що мав на увазі І. Франко, говорячи про тухольців таке: «...Нужда зломала їх свободну, здорову вдачу»?

- Як у вступі до твору письменник поєднує минуле і теперішнє життя українців? («Казкою видається повість про давні часи і давніх людей. Вірити не хочуть нинішні люди, що вирости в нужді й притиску, в тисячолітніх нутах і залежностях»)

- Яким чином Т. Вовк з'явився на Тухольщині? («Се новий тухольський боярин справляв великі лови на грубу звірину. Він святкував почин свого нового життя,— бо недавно князь Данило дарував йому в Тухольщині величезні полонини і ціле одно пригір'я Зелемєня»)

- Чому Т. Вовк «вибирався на лови, мов на війну»? («...З запахом стріл і рогатин, зі слугами й запасами живності, навіть з досвідним знахарем, що вмів замовляти рани. Не диво також, що Тугар і його гості були в повній рицарській зброї, окрім панцирів, бо ті спиняли би їх у ході поломах та гущавинах»)

- Якою ви уявляєте Мирославу? Хто займався її вихованням? («Вона була в батька одиначка, а до того ще зараз при народженні втратила матір... Нянька її, стара мужичка, відмалку заправляла її до всякої ручної роботи, а коли піросла, то батько, щоб розважити свою самоту, брав її всюди з собою і, щоб задоволити її палку натуру, привчив її владати рицарською зброєю, зносити всякі невігоди і сміло стояти в небезпеках»)

- Для чого були організовані лови?

- Як Максим потрапив на боярські лови? (Т. Вовк просить тухольців дати йому провідника, ті запропанували йому «першого удалця на всю тухольську верховину» — Максима Беркута)

- Чому Мирослава намагалася не виявляти свою жіночу слабкість під час полювання? («А що ж то в мене нема сили? А що ж то я не владаю луком, ратищем і топором? Ану, нехай котрий-будь із твоїх пасемців спробує зо мною порівнятися,— побачимо, хто дужчий!»)

- Для чого люди молилися перед тим, як вирушити на лови?

- Поясніть, чому медведя у творі названо «царем ловів»?

- Про що свідчить самохарактеристика Т. Вовка: «Хоч я лише вовк, дрібна звірюка, то все ще дам раду тухольському медведєві!»?

- Яку відповідь дав Максим на попередні слова — самохарактеристику Т. Вовка? («...Дурна звірюка той медвідь, самотою держиться. Якби вони зібрались до купи, то хто знає, чи й стадо вовків дало би їм раду»). Про що вони свідчать?

- Чому, на ваш погляд, І. Франко зазначає, що Максим «сполучав в собі всі прикмети сильного робітника, рицаря і начальника під час полювання»?
- Чи легким було полювання? Які труднощі відчував кожний, беручи в ньому участь?
- Яка неприємність сталася з одним із бояр при полюванні на другого ведмедя?
- Що, на ваш погляд, відчувала Мирослава, перебуваючи з ведмедицею сам на сам? Як би ви повели себе у цій ситуації?
- Чим допоміг Максим Мирославі, коли та опинилася у небезпеці?
- Чому Т. Вовку було важко прилюдно дякувати Максиму за його допомогу Мирославі? («Та все-таки йому, гордому бояринові, що виріс і великої честі дослужився при князівським дворі, важко було прилюдно віддавати подяку за врятування доньки мужикові»)
- Як Максим сприймав подяку Т. Вовка? («Нехай донька твоя буде здорова, але на вдячність ніяку я не заслужив»)
- Чим закінчилися лови?
- Які ваші враження від першого знайомства з героями твору?

V. Закріплення опрацьованого матеріалу. Проведення тестового опитування до I розділу твору

1. Події у повісті І. Франка відбуваються:

- а) в Карпатах;
- б) на Волині;
- в) на Херсонщині.

2. Бабуся розповідала онукам про давню давнину. Про:

- а) різноманітних міфологічних істот, які жили в лісі;
- б) напади монголів-песиголовців;
- в) мужнього старця-чаклуна.

3. Діти називали розповідь бабусі:

- а) міфом;
- б) легендою;
- в) байкою.

4. Тугар Вовк — це:

- а) сільський староста;
- б) боярин;

в) воєвода.

5. Мирослава, перебуваючи разом з батьком і гостями на полюванні, була схожою на:

- а) берізку;
- б) тополю;
- в) калину.

6. Пізнайте героя за його портретом: «Плечистий, підсадкуватий, з грубими обрисами лиця і грубим, чорним волоссям»:

- а) Тугар Вовк;
- б) Максим Беркут;
- в) Захар Беркут.

7. Найнебезпечнішим під час лову на лісових тварин було полювання на:

- а) оленя-рогача;
- б) чорногривого тура;
- в) ведмедя.

8. Максим, вперше побачивши Мирославу, назвав її:

- а) лісовою красунею;
- б) дивною дівчиною;
- в) смарагдовим чудом.

9. Максим-мисливець сполучав у собі всі прикмети сильного робітника, рицаря і начальника, таку оцінку йому надано:

- а) Т. Вовком;
- б) багатим боярином;
- в) Мирославою.

10. За що була вдячна Мирослава Максиму, перебуваючи на полюванні? Він:

- а) допоміг їй у боротьбі з ведмедицею;
- б) витягнув її з провалля;
- в) захистив її від зграї вепрів.

11. Яка риса характеру виявилася у Максима тоді, коли Тугар Вовк при людях подякував йому за допомогу своїй дочці Мирославі?

- а) Гордість;
- б) скромність;
- в) улесливість.

12. І. Франко зазначив, що у Максима серце було, як:

- а) щире золото;
- б) міцна скеля;
- в) яскрава зірка.

VI. Підсумок уроку

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

VIII. Домашнє завдання Опрацювати ідейно-художній зміст II, III, IV розділів повісті; скласти сенкан, характеризуючи Захара Беркута.